

Упир

Федір Потушняк

Містечко нічим не примітне, хіба що своєю тюрмою... Староста, що в нього я загостював – малий чоловічок, але на тонкій шії – з великою "динею", на якій, крім надто широкого чола та кривого носа, нічого особливого більше не було, запропонував мені оглянути тюрму...

Тюрма – як тюрма... Сіра, непривітна, з якимось осібним в'язничним запахом, товстими мурами й дверима, важкими замками та сторожами з мишачим вогником в очах. І хто тут не сидів!.. Були в'язні усяких засуджень – від "Рідінгського розбійника" до бестіяльних убивць... Все те, що міг собі породити суспільний порядок, де панує темнота і несправедливість.

Один звернув на себе увагу. Тихий, спокійний, задуманий. Я попросив його розповісти про свою біду. І увечері, коли ми вже усілися у будинку старости, в моїй душі зринула вражаюча картина...

Надворі шаліє чорна буря. Це така буря, коли не видно місяця з-за хмар. Одна тільки темінь – дика, непроглядна, гуде, клекотить і переливається в безмежному просторі, як у величезному котлі. Страшенною силою реве близька річка, наче вливається в безодню і далі не тече. Гупає грім, але не має сили, бо блиски його погашує каламуть негоди.

Іван-чародій тепер сидить при вогнищі печі у своїй хатині, жде вирішальної хвилини... Вогонь пахкотить, гнівається на бурю, що надворі завзято рве стріху – стару, високу, прокурену, – б'є крилами у малі віконця і кричить йому, вогневі: "Ану, вийди лише вон!" Грозу слідно у всьому: і на мокрій долівці хатини, і в шумі старих березових кущів біля хати, і в очереті річки, що шумить за ними, ба навіть на далекій чорній чуприні лісу – на обрії, на самотній гірці – хоч того тепер ніяк не видно... Вогонь мурмоче на таке свавілля негоди, деколи спалахує ще більше. Але що вона йому!..

Іван-чародій дивиться на свого самотнього бадьорого друга і червоніє від полум'я. Він тішиться вогневі, як, здається, тішаться йому всі речі у хаті, бо вогонь дає тепло... Тож Іван і прихилив до нього лице – довге, все у зморшках, з яких майже не видно очей. Воно, те лице, дивно хмуриться, але і половину не відбиває з тої бурі, що клекотить у грудях чоловіка... Лише вогонь любить і пестить його...

Іван устає, бере великого ножа, зробленого з коси, говорить кілька заклинань і рушає з хати. Буря не пускає його із дверей, і він мусить насилу вириватися надвір. Дощ його обливає і промочує наскрізь. Спотикаючись, Іван пробирається крізь зливу і йде в чагарник, а звідти берегом ріки подається в ніч. Страшно шумить очерет, пекельним голосом реве розбурхана річка, але це не шкодить його рівновазі. Іван пробивається сміливо на міст, що спинається, як дах, над лавиною води. Ніч таємнича, непроглядна. Не видно нічого – ніби все довкола перемінилося в хаос, що його здатний відчувати один тільки слух.

Іван-чародій тут хоче причекати його, упиря, і повести із ним двобій. Він напружить усі свої сили, щоб його перемогти. Ховається за ставнею і оглядається кругом. Здається, йому видно в глибокім нічному мороці.

Іванова хатина недалеко – самотня, низька, з малими віконцями й високою покрівлею, а довкола обросла корчами, є там одне місце, де берегом тягнеться смуга очерету, а далі схил гори, буковий ліс. Коли великі повені, ріка заливає прибережне поле, але той групок, де стоїть його хатина, вона не рушає ніколи. На все це не треба Іванові очей; він знає все довкола. І чатує лише упиря, якого має знищити. Скоро його почуття зливаються в одне із клекотом грозової ночі.

Іван лікує по селу скотину. Звичайно говорить, коли прийдуть до нього: "Нічого я не знаю". Але його просять, і він помагає. Як не допомогти, коли дещо може і зарадити. Щоліта бачать, як він на русалю повертається із зіллям з навколишніх гір. Його тоді обходять, аби не пристріти... Люди вже й вигадують: кажуть, що темними ночами він змиває хвороби на річці. А світ для них заселений нечистою силою. Отож Іван-чарівник і має з нею діло, коли вона воює з чоловіком... Як її здолати – це вже його мудрість – але не така, про яку би можна говорити всім.

В селі розповідалося, що під мостом завівся упир. Два роки тому він зловив на мості найкращого легіня і вбив. Щодругого року має право схопити собі молодого хлопця, який йому попаде у руки... Тепер настав його час. Учора вночі Іван чув на річці рев. Упир віщує жертву! Нелегка це робота – піти проти нечистого. Хто буде сильніший – людське уміння чи заклата сила?... Чоловік ще може й помилитися, а тоді йому кінець. Але Іван наважився на це страшне діло. І ось чому...

На краю села, при самому початку дороги, живе удовиця Олена з одною дочкою. Вони убогі, та лице в Олені щасливе, аж рум'яне: дочка її, Маринка, вдалася дуже красною, гнучкою, як прутик, а очі... хто в них загляне із хлопців, того наморока бере... Зате на неї зляться всі сільські дівчата. Зрозуміло, заздрять – і говорять, що такі очі можуть бути тільки у відьмаки. Довкола краси завжди недобрий поговор, а через те стається нещастя... Хатина у вдовиці невеличка, вся у сливнику... Олена при хаті робить усе сама – сила в неї якась невгамівна. А дочка, небога, працює у хаті, рідко коли вигляне на сонце. Не тому, щоб личко було біле чи боїться своїми очима когось приманити: ховається від чужих очей.

Іван також живе удівцем уже немало років. Але був настільки зайнятий своїм ділом, що забув на иньше. Хто б рятував село, якби він попустив?... Багато держить чарівник на своїх плечах!

Але раз, побачивши Маринку, він наче пробудився з тривалого сну. Спочатку світ перед ним запаморочився, усе потемніло. Потім, коли той стан проминув, кров у нім горіла, мов жар, узятий із вогню. Увесь його світ зайняли її очі. Відчував би себе зачарованим, якби таке з ним не було в житті уже другий раз. Він знав, що це – любов. Пам'ятав свою жінку. І тепер таке ожило у його душі... Але усвідомив, що він уже старий, має за сорок років, лице геть у зморшках. І довго дивився у воду на себе... Напашився того, що з ним сталося. Думав собі якось помагати, але не мав сили, –

біль цей був солодкий. Якесь внутрішня сила погнала Івана того ж вечора до хати вдовиці. Жінки радо прийняли його...

Відтоді він заходив частіше. Сидів у куті, дивився у вогонь і розказував свої страшні пригоди. Жінки не збагли, що в нього на серці. Але скоро він став їм близьким. Ждали, коли навідається знову. Коли так приходив і сидів, Маринка присідала коло нього і навіть опиралася на його плече. Звичайно, дитина!.. Потім сама стала прибігати до його хатини. Він чувся тоді щасливим-прещасливим. У хаті з того часу багато змінилося – стало чисто, прибрано. Іван роздумував над тим, як би їй сказати усю правду... Серце його підказувало, що не помиляється... І вирішив на ній оженитися...

Але коли одного разу йому довелося обмивати дівчинку від людської заздрости – на броді, в місячному світлі, зовсім голу, – подивився на її майже дитяче тіло, яке від холоду дрижало, і його почуття чомусь несподівано змінилося на батьківське. Ні, не може бути чоловіком такої молоденької. Іншою любов'ю полюбив Маринку... Як свою дочку... Не йому вже повести її під вінець.

А коли Маринка повернулася з "гусок" – весняної дівочої забави, – прогнана й побита сільськими дівчатами, він дуже розсердився... Того вечора вдома полічив свої гроші і через Олену подарував дещо з них Маринці – на нову одягу. Удовиця думала, що це – заради неї, і дар без слова прийняла. Вона мала свої почуття до того чоловіка... Маринка відтоді почала обпиратися на його плече з усією силою. А в душі Івана від її тепла уже розливалось инше відчуття, аніж дотепер, і далеко тонше, як те, попереднє. І Олена почала здаватися инакшою, як досі...

А невдовзі сталося таке. До Марини залюбився хлопець із сусіднього села, де хати між скелями, у горах. Коли Іван побачив його – високого, стрункого, з жовтавими кучериками, доладно і красно зодягнутого, наче десь у місті, – одразу спалахнув неприязню. Але потім це пройшло, юнак йому сподобався, і він почав бажати, щоб узяв Маринку. Полюбив його, як свояка...

Якось увечері побачив хлопця на дорозі. Зупинив його, розказав про упиря і просив ночами не йти через міст. Той відповів, що не боїться. Але Іван наповідав, що це не якийсь жарт, бо прийшов час, коли упир стає дуже сильним. Тоді очі хлопця усміхнулися і він, пообіцявши, що буде обережним, подав старому руку... А все-таки своєї обіцянки потому не додержував. Може, не міг?... Тоді це – найстрашніше!.. Іван цілком увірував, що упир під час грози зловить юнака. Почав боятися за нього. Щохвили ночами йому уявлялося, що упир чатує вже на хлопця. Часто навіть наслухав. Посипав міст зіллям, але віра в те, що упир обов'язково уб'є свою жертву – золотоволосого Маринчиного хлопця – росла в ньому все більше і більше...

Тепер стояв на мості й вижидав. Негода не втихала. А північ наближалася, як невидима зла сила, як за кимось... Ось-ось з'явиться перед ним упир... Або звільнить від нього міст, або сам загине!.. Або...

Як завжди в таких випадках, первісні інстинкти оживали і готували тіло до стрибка. Іван звик не боятися і рівночасно вірити у те, що його очі не бачили...

І нараз він відчув, що на мості щось заворушилося. Іде собі поволі, нечутно, крок за

кроком, нібито шукає. Іде, як сліпець, що попав на підвищення і боїться упасти у прірву. Іван ще більш напружено наслуховує, і враз перевіряє, чи все є при нім: у нього зілля в мішку, на шиї відчуває мотузок, на якому той мішок звисає, наготові ніж зі старої коси, точений у моху... А перед ним щось уже чорніється, начеб людська постать, та рухається цапки в напрямі до нього... Шастання ніг по дошках моста стає цілком виразним, здається, навіть чути глибоке дихання...

Ось вона, вирішальна хвилина!

Скочив на середину мосту, щоб не бути близько до перила і не впасти за першим ударом у глибоку воду.

Іван виймає ніж і, щоб не упустити ні одної зручної хвилини, – кидається на того... Але дві довгі руки схопили за плече і дають униз. Давлять щосили, переможно. Іван не дається... Тоді беруться хрещака, тягаються по мосту і падають. Іван відчуває, що впав на темну постать, яка ричить і стогне, ніби вже конає. Раптом вона метнула собою аж на край моста, говорить людським голосом – його проклинає. Потім, важко б'ючись у конвульсіях, спотикається і падає в розводнілу річку...

Нечистий пропав!

Іван іде додому, але неспокійний. Ще ніколи не бачив таке, щоб дух напав на нього у людському тілі. Завжди це був вітер або щось невидиме, із чим він боровся по-своєму – зіллям, заклинаннями. Ножа брав із собою лише для оборони... А ось тепер нечистий дух піднявся на нього у живому тілі. О, диво, що він лишився у живих!.. Упирі... Упир!.. А взяв собі подобу сліпого жебрака, який не знає, коли ніч і день, і, як натрапить десь на міст, то, боячись упасти у воду, переповзає на руках і ногах.

"Хитра нечиста сила, – думає Іван, – так мене хотіла обманути! Але..."

І з гордістю, що виконав велике й страшне діло, він широко ступає по обочині розгужої дороги. Потім повертає на стежину в напрямі хатини, де живе вдовиця з дочкою Маринкою. Прийде, постукає у шибку, збудить їх, – уявляє собі, – попросить води і сяде спочити. Тоді розкаже їм усе... О, як вони здивуються... як побожно будуть дивитися на нього!.. Що подумують собі?

Але в хаті світиться. Він підходить до вікна і заглядає до світлиці. Бачить, сидить Маринка, а біля неї – той юнак. Іван припав до вікна так, що застелив собою цілу раму... Маринка скрикує і з ляку кидається до хлопця, а той притискає її до себе, гладить...

Іван рушає додому, думаючи собі: "Я його спас... Якби не вбив упиря, він би до рана не жив!" Але на душі в нього чомусь боляче. Заспокоює себе: "Най діти любляться... Спокійно..." Нерви все ж напружені, мов якесь гілля... Він не засне цієї ночі – то й не ляже спати...

Сів знову до печі, сушить мокрий одяг. А в уяві бачить красуню Маринку, бачить юнака... А надворі далі шаленіє буря, та вогник у пічці миготить спокійно і безжурно. Що йому буря, що йому негода!

Другого дня на березі річки знайшли труп сліпого жебрака, викинутий хвилею. Сліди крові на мості свідчили про те, що смерть була насильною і сталася там...

Івана за вбивство, зв'язане з забобонами, засудили на п'ятнадцять років... Значить, для нього – довічно... Але він далі вірить, що вбив упиря і врятував село, зберіг щастя Маринки...